

Amasya’da Sözlü Halk Kültürünün Bir Parçası Olarak Dua ve Beddua Pratikleri

Betül Demirelma¹

Özet

Millet olmanın en önemli gereklerinden biri de nesiller boyunca aktarılabilecek olan bir birikime sahip olmaktır. Yüzyıllar içerisinde milletler birtakım ortak değerler meydana getirir, üretir ve bu birikimler dinamik bir yapı ve süreklilik arz eder. Bunlardan biri de şüphesiz sözlü kültür ürünleridir. Tarihî süreç içerisinde toplumun en önemli yapı taşlarından biri olarak kalıplaşan bu sözler pek çok durum karşısında bireyin duygu ve düşüncelerini ifade etmeye yarar. Bunlardan biri de alkış (dua) ve kargış (beddua)lardır. İnsanoğlunun karşılaştığı olaylar ve durumlar karşısında duygu ve düşüncelerini başkalarına iletme ihtiyacının karşılığı olarak dile getirilen dualar ve beddualar aslında duygusal tepkiler olarak düşünülebilir. İyiliğin, güzelliğin ve doğru olan her türlü durumun övgü dolu sözleri içinde barındıran dualarla ifade edildiği; kötülüğün, yanlışın ve çirkin olan her türlü durumun karşısında bir anlamda insanın haykırışı, nefreti olarak karşılık bulduğu beddualar sözlü kültürde önemli bir yer tutar ve pek çok farklı işlevlerde kullanılır. Türk edebiyatında en nadide örneklerini Dede Korkut Hikâyeleri’nde gördüğümüz “alkışlar (dualar)” ve “kargışlar (beddualar)” Türk sözlü edebiyatının en yaygın örneklerini meydana getirmektedir. En az ele alınıp incelenmesine rağmen dualar ve beddualar iyilik, iyi olma hâli, güzel temenniler ile birlikte kötülük, kötü olma, kötülüğü isteme ve öfkeyi ifade etmesi bakımından sözlü kültürün en yaygın biçimlerini oluşturmaktadır. İyi dileği, iyiyi ve güzeli yansıtan dualar beddualara nazaran daha dikkat çekici olmuştur. Dua ve beddua geleneğimize kültür katkısıyla özellikle dua konusunda İslamiyet’in çok güçlü ve önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Duygu ve düşüncelerin ifadesini kolaylaştıran bu sözler sözlü kültürümüzün ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu çalışmada Amasya duaları, bedduaları anlam ve işlevsellik bakımından incelenmiştir.

1 Öğr. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, bdemirelma74@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1320-577X

1. Giriş

Kültür bir milletin veya topluluğun tarihî süreç içerisinde ortaya koyduğu düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür. Dolayısıyla kültür bir milletin manevi kimliğidir (Kaplan, 2025: 181). Toplumların geçmişten geleceğe taşıdıkları ve bu süreçte meydana getirdikleri kültürel birikimleri kendine has bir yapı sergilemektedir. Üretilen bu kültürel unsurların toplumların ayırt edilmesinde de önemli bir ölçüttür. Somut ve somut olmayan kültürel miraslar olarak kabul edilen her türlü kültürel unsur kültür tanımını oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanoğlunun hayatı boyunca ortaya koyduğu her şey kültürel bir unsurdur. Kültürün bir biriktirme işi olduğunu ifade eden Çobanoğlu, aynı zamanda insanın doğayla verdiği mücadeleler neticesinde de elde ettiği tecrübeleri biriktirerek kültürün oluşumuna katkı sağladığını belirtmektedir (2015: 2). Walter Ong'un "birincil sözlü kültür ortamı" olarak adlandırdığı yazı ve benzeri kayıt öncesi sözlü kültür varlığının hâkim olduğu, yazının yaygınlaşmadığı, tüm tecrübelerin sözlü olarak muhafaza edilip aktarıldığı dönemde söylenen her türlü sözün hafızadan silinmemesi ve gelecek nesillere aktarımının gerçekleşmesi için sözün edebî yönünden faydalanıldığı görülmektedir (Çobanoğlu, 2015: 2). Konuyu detaylı bir biçimde ele almadan önce dua ve bedduanın sözlük anlamlarına değinmek bu kavramların Türk sözlü kültüründeki yerini, önemini ve özelliklerini ortaya koyabilmemiz bakımından yararlı olacaktır.

Eski Türkçe döneminde *alkış başık* "övgü, methiye", *alkış ötüğ* "övgü, övgü ve dua", *esengü alkış* "esenlik duası" şeklinde ikilemelerle de kullanıldığı görülmektedir (Bozok, 2022: 72). Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it Türk'te alkış ile ilgili olarak "*dua etme, öğme, birinin iyiliklerini sayma*" şeklinde tanımlamakla birlikte alkış sözcüğünü "*ol Begge alkış berdi*", "*o Beyi öğdü*" (Atalay, 1998: 97) biçiminde cümle içinde kullandığı görülmektedir. Alkış kelimesi sözlük anlamı olarak duâ, "*1. Güçsüzlük ve iltiyacı ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme. 2. Bu maksatla hazırlanmış ibâre.*" (Ayverdi, 2005: 761) şeklinde tanımlanmaktadır. "*Dua etmek: Allah'a yalvarmak. Dua meydanı: Eskiden çarşılarında sabahları dükkânlarını açıp işe başlamadan önce esnafın toplanarak dua ettiği meydan, Duasını almak: 1. Bir husus için Allah katında makbul bir büyükten hayır temennisi almak. 2. Yaptığı işle birinin hoşnutluğunu kazanmak*" (Ayverdi, 2005: 761) şeklindeki ifade biçimlerinin de duâ ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Divanü Lûgat-it Türk'te kargışın karşılığı olarak "*lanet, beddua, ilenme*" (Atalay, 1998: 268) ifadelerine yer verilirken, bedduanın sözlük anlamına bakıldığında "*(Fars. bed "kötü" ve Ar. du'â ile bed-du'â) Bir kimseye kötülük dilemek için edilen duâ, inkisar.*" biçiminde tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2005: 314). Ayrıca, bedduâ (Birinin bedduasını almak) almak:

Kendisine bedduâ edilmiş olmak, bu yüzden işleri ters gitmek (Ayverdi, 2005: 314), Bedduâ etmek (eylemek): Birinin başına bir kötülük gelmesi için duâ etmek, inkisar etmek (Ayverdi, 2005: 314), (Birin) Bedduâsına uğramak: Bir kimseye yaptığı haksızlık yüzünden başına aksilik ve uğursuzluk gelmek, felâkete uğramak (Ayverdi, 2005: 314) anlamlarında kullanılan ifadelerin de yaygın olduğu görülmektedir. Dua ile ilgili olarak sözlüklere baktığımızda “*Tanrı’ya yalvarma, yakarış; ibadet veya yakarma amacıyla okunan din değeri olan metin.*” (Türkçe Sözlük, 1998: 639), “*Allah’a yalvarma niyaz; birini çağırma, bir yere gönderme*” (Devellioğlu, 1992:225) ifadelerine yer verilirken beddua da “*ilenme, ilenç*” (Türkçe Sözlük, 1998: 253), “*inkisar, ilenç*” (Devellioğlu, 1992:95) şeklinde tanımlanmaktadır. Derleme Sözlüğünde alkış, “*hayır dua, iyi dilek*” (Derleme Sözlüğü I, 1963: 223) şeklinde yer alırken; kargış, “*ilenç, beddua*” (Derleme Sözlüğü VIII, 1993: 2660) biçiminde tarif edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türk halk kültüründe içinde nasihatleri de barındıran dualarla birlikte bedduaları da sözlü kültür unsuru olarak ele alıp dua ve bedduaların yapısal ve işlevsel özelliklerini ortaya koymaktır.

2. Duaların (Alkış) ve Bedduların (Kargış) Yapısal Özellikleri ve İşlevleri

Tarihte alkış ve kargışın yerine bakacak olursak özellikle ilkel duaların sihir ve büyü olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz (Akalın, 1990: 30). Bedduaların ve duaların temel yapısında yer alan belirli durumlar karşısında söylenen bu kalıplaşmış sözlerin sihirli bir gücü olduğu ve bu sözlerin tekrarlanması hâlinde kutsal güç veya güçleri harekete geçireceği inancının olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle de dua ve bedduaların sözlü kültürel bir olgu olmasının yanı sıra dinsel inanç sistemlerinin de temel yapısını oluşturduğu görülmektedir (Çobanoğlu, 2015: 1) İnsanların sosyo-psikolojik yapılarından dolayı din ve büyü kavramlarıyla birlikte sözlü etkileme aracı olarak duaları (alkış) (Duymaz, 2000: 15) veya bedduaları (kargış) kullandıkları bilinmektedir. Günümüzde nezaket ve iyi dilek temennisi özelliği kazanan alkışlar dinî anlamdaki duaların alanına girerek büyüsel özelliklerinden ayrılmışlardır. Tarihin eski dönemlerinde insanların tabiatı kendi istedikleri doğrultuda yönlendirme arzusundan doğan büyülerin kurban ve ibadet gibi fiiliyata dökülen unsurlarının beraberinde poetik sözlü kalıplar olarak öne çıkan alkışlar, büyüsel mahiyetlerini kaybettikten sonra dilin estetik kuralları dâhilinde nezaket ifadeleri olarak kullanılır olmuşlardır (Duymaz, 2000: 15).

Malinowski, kültürün nesneler, eylemler ve zihniyetler sistemi olduğunu ve bu sistemde her parçanın bir amaca hizmet ettiğini belirtmektedir (Harmancı, 2012: 2). Haviland ise kültürün insan davranışının ve bunların yansımalarının arkasında yatan dünyanın inançlarından, değer yargılarından ve algılarından meydana geldiğini, toplum üyeleri tarafından paylaşılan ve toplumda kabul edilen davranışlar olarak üretildiklerini belirtmektedir. Kültürün biyolojik kalıttan çok dil vasıtasıyla öğrenildiğini ve kültürün parçalarının da tamamlanmış bütünler olarak işlev gördüğünü ifade etmektedir (Harmancı, 2012: 2). Malinowski, işlev kavramını araştırmayı belli sosyal fenomenlerin canlılık ve kültürel amaç doğrultusunda yönlendiren, toplumsal oluşumların daha iyi bağlanmasına ayrıca kapasite ve maddi değerlerle birlikte düşünce ve inançların da daha verimli bir şekilde değiş-tokuş edilmesine katkı sağlayan unsur olarak görmekte ve önemli olduğunu ifade etmektedir (Harmancı, 2012: 3). Bu kapsamda dualar (alkış) ve beddular (kargış) kişilerin konuşmasına, kendisini ifade etmesine imkân vererek bireyin canlılığını ve etkisini artırmaktadır.

Duaların ve bedduaların söylenme sebeplerinin arkasında yatan birtakım nedenler bulunmaktadır. Bunların söylendikleri ortamlar, söylenen kişiler ve söyleyenler birlikte ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Duaların (alkış) ve bedduaların (kargış) kaynağının insan ve insanın hayatı olduğu ve genellikle yaşanmış olay ya da olaylardan kaynaklandıklarını belirtmek doğru olacaktır (Shadkam ve Demren, 2017: 183). Yaşantımızda alkışların “duaların” iyi düşünceleri ve temennileri; kargışların “bedduaların” ise kötü düşünceleri ve dilekleri yansıttığı bununla beraber kalıplaşmış sözler (Kaya, 2003:131, 144) olarak dilde yer ettiği görülmektedir. Alkış ve kargış ya da dua ve beddua her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsınlar iyilik görüp hayatlarına güzellikler katılanların da kötülük görüp canları yananların da dillerinden düşürmedikleri birer ifade biçimidir.

Alkışlar ve kargışlar Türk kültürünün en eski çağlarından beri var olan ürünleridir. Alkışlar ve kargışlar sözlü kültürde kullanım sıklığına ve işlevselliğine göre yıllar içinde değişikliğe uğramışlardır. Olumlu ve olumsuz özellikleri ile öğretici niteliğe sahip olan duaların ve bedduaların nesiller arasında aktarılma suretiyle sosyal normların işleyişinde etkili rol oynamışlardır (Ergönenç ve Erbaş, 2019: 498). Eskiden beri çeşitli araştırmacılar alkış ve kargış üzerine çalışmalar yapmış ve farklı bakış açılarıyla değerlendirmeye çalışmışlardır. Bir kısım araştırmacı nezaket ifadeleri olarak tanımlarken pek çoğunun genellikle övgü, hayır, yüceltme, dua gibi ortak ifadelerde karar kıldığı görülmektedir. Bunun tersi olan yeme, lanetleme, beddua ifadelerine karşılık gelen kargış terimi alkış terimi gibi geçmişte çok eskiye dayanan yazılı ve sözlü kültür ürünleridir (Bozok, 2022:

72-73). Kuşaktan kuşağa, nesilden nesile aktarılan dualar ve beddualar Türk kültürünün maddi ve manevi değerlerini içinde barındırmaktadır. Alkışlar, dualar halk edebiyatının günümüzde sınırları bir hayli daralmış ürünleri olduğu görülmekle birlikte hafızalarda belirli bir kontekst içinde kullanılan ve daha çok nezaket ifade eden türlerinden biri olarak yer edindiği görülmektedir (Duyamaz, 2000:15).

İnsanlar hayatları boyunca karşılaştıkları zorluklar ve sıkıntılar karşısında olduğu gibi Allah'tan sağlık, neşe, huzurlu, sağlıklı, uzun bir ömür, iki cihanda da iyilikler isterken de Allah'a canı gönülden yalvarmış yakarmışlardır. Böyle durumlarda özellikle üstesinden gelemedikleri zamanlarda Allah'ın merhametine sığınmışlardır. Dualar iyi dilek ve temennilerden oluşurken, beddualar ise hastalık, kin, nefret, düşmanlık, öfke, zorluk vb. gibi konuları içinde barındıran kötü temennilerden, dileklerden oluşmaktadır. Dualarda olumlu, beddualarda ise olumsuz duyguların yer aldığı görülmektedir. Her iki duygu biçiminde de “Allah’a tevekkül edip O’na havale etme” durumu söz konusudur (Atmaca, 2019: 42).

“Dua” terimini alkışlar için kullanan Şükrü Elçin, alkışların yalnızca hayır dua ve minnet duygularının ifadesi anlamına gelmediğini aynı zamanda alkışların iyilikleri ve güzellikleri meydana getirebilecek güçleri harekete geçirme duygusunun da bir tezahürü olduğunu ifade etmektedir. *“İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen duâlar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merâsimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müsbet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetlerinde de bu duâlar Şamanizm, Budizm ve Manihaizm kültür devrelerini aşarak İslâmiyetle daha düzenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti. Bu duâların birçoğu Kur’an dilinin Arapça olması yüzünden Türkçeye aktarılamamıştır. Bununla beraber tercüme ve te’lif eser olarak bazı duâlara da rastlanır. Türk milleti İslâm dininin esaslarına uygun bu duâlarla birlikte Tanrı’ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sâde bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisâdî, içtimâî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu duâlar, atalar sözü gibi “hüküm” bildiren müsbet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde “alkış: öğme” denilirdi.”* (Elçin, 2005: 662).

Elçin, beddua terimini kullandığı kargışlarla ilgili olarak ise şunları ifade etmektedir; *“Bedduâ ise, duânın aksi ve zıddı olan lâ’net, inkisar, belâ ve gazap ifade eden menfî sözlerdir. Farsça “bed” ve Arapça duâ (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tâbiri en eski Türk kaynaklarından 19. asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “Kargış” ve “ilenç”*

kelimeleriyle karşılaşmışlardır. Kargış, insanın kendine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. Hayatta adaletsizliğe uğramış, küfürân-ı nimetle karşılaşmış insanın vicdanında uyanan isyân ve hiddeti susturma çârelerini araması gayet tabiidir. İşte bedduâlar, bu ruh halini yaşayan insanın en büyük kudret olan Tanrı'nın kötülüğün cezalandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü gelenek mahsulleridir.” (Elçin, 2005: 662-663).

İyilik yapanlara ve görülen iyiliğe karşı söylenen kalıplaşmış sözler olarak da tanımlanan dua, teslimiyeti, ümidi ve inanmışlığı ifade eden kalıplaşmış sözler olarak da tarif edilmektedir. Beddua veya kargışlarsa bir kötülüğe uğrayan, acı çeken, çaresiz kalan birinin bunları yapanın cezalandırılmasını istemek ve böylelikle intikam almak, bu yolla adaletin sağlanmasını istemek maksadıyla söylediği içinde kötü dilekleri, istekleri barındıran kalıplaşmış sözleri ifade etmektedir. (Çobanoğlu, Çobanoğlu, 2015: 1). Boratav ise duaların ve bedduaların, kısa kalıplar şeklinde olmakla birlikte konuşmayı süsleyen, anlatımı güçlendiren ve duyguların daha belirgin ifade edilmesini sağlayan dil öğeleri olduğunu belirtmektedir. Boratav, alkışlar ve kargışları “asıl atasözleri” ve “atasözü değerinde deyimler” sınıflamasından esinlenerek iki gruba ayırmaktadır. Birinci gruba girenleri konuşmayı renklendiren ve kısa kalıplar şeklinde “halk edebiyatı türü” olarak tanımlamanın yersiz olacağını ifade etmekte ve “...konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir bunlar; kısalıkları, yoğunlukları son kertede bulunmakla ve çok kullanılır olmakla ikinci bölükten ayrılırlar: Allah muradını versin! Tuttuğun altın olsun alkışlara; İnim inim inleyesin!, Allah belânı versin!, Muradına ermeyesin! Kargışlara örnek olarak gösterilebilecek beylik söz kalıplarıdır.” Boratav, ikinci grup olarak ve “küçük sanat yapıtları” diye kabul ettiklerini ise “koygunluğunu anlatımdaki özenilmişlikten, imge, düşünce ve çağırışım buluşlarındaki başarıdan alandır” şeklinde tanımlamaktadır. “Allah harmandan elini, yalandan dilini çeksin!, Haram olsun, hart olsun!, Karacığerine dert olsun!” beddualarını (kargışlarını) örnek olarak vermektedir (Boratav, 1995: 125-126). Boratav’ın dışında Erman Artun ve Doğan Kaya da duaların ve bedduaların “tür” olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusunu ele almışlardır. Kaya, alkışları ve kargışları “sözlü anlatım türlerinin önemli bir cephesi” olarak değerlendirmektedir. Artun ise alkış ve kargışları Boratav gibi konuşmayı süsleyici anlatımı güçlü kılan, duyguları belirtici dil öğeleri olarak kabul etmekte ve küçük bir sanat eseri olarak kabul etmektedir (Oğuz, vd. 2016: 216).

Boratav, alkış ve kargışları söyleniş özelliklerine göre dört grupta ele almıştır: “İyiler kardaşın, Hızırlar yoldaşın olsun.” örneğinde olduğu gibi iyiliği istenen ya da beddua edilen kişi konuşanın karşısındadır veya konuşan

kişi onu karşısında saymaktadır. Hakkında iyi ya da kötü temennilerde bulunulan kişi uzaktır ve onun hakkındaki dua ya da beddua başkalarına dıyurulmaktadır: Baş ucu pınar olsun, ayak ucu göl olsun. Bu iki gruptaki dua veya beddua “Dar sokaklarda bol bıçaklara rastlayasica.” beddua örneğinde olduğu gibi hem yüzüne hem de arkasından söylemeye elverişli bir yapıda olduğu görülmektedir. Beddua anlamı taşıyan fiilleri olumsuz biçime sokmakla bir şekilde şakaya getirilip hafifletilmektedir. “Gebermeyesice”, “geberesice”nin hafifletilmiş şeklidir (Boratav, 1995:127-128).

Dua ve beddua ile ilgili *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar* adlı eserinde Doğan Kaya bedduaları şöyle sınıflandırmaktadır:

1. İnsan için söylenen beddualar
 - a. İnsan bedeni ve hastalıkla ilgili söylenen beddualar
 - b. Akraba ve tanıdık ile ilgili beddualar
 - c. Eşya, mal, mülk için söylenen beddualar
 - d. Hayatla ilgili beddualar
 - e. Evlilik ve zürriyetle ilgili beddualar
 - f. Kaza, bela, felaket ile ilgili beddualar
 - g. Ölümle ilgili beddualar
 - h. Ahiret ve inançla ilgili beddualar
 1. Ad-san ile ilgili beddualar
 - i. Geleneklerle ilgili beddualar
2. Beldeler için söylenen beddualar
3. Yapılar için söylenen beddualar
4. Hayvanlara söylenen beddualar
5. Tabiat parçaları için söylenen beddualar
6. Gurbete söylenen beddualar (Ersöz, 2014: 32).

Belirli bir kalıp içinde söylenen sözün sihirli bir güce sahip olduğu inancıyla mitolojik dönemden kaldığını gösterir izler taşıyan kargışlar ve alkışlar halk dininin araç ve gereçleri bakımından en işlevsel olanları arasında yer almaktadır. Alkışlar ve kargışlar (dualar ve beddualar) bu yönleriyle kendi başlarına birer anlatım biçimidirler. Halk arasında özellikle edilen

bedduanın tutacağına olan inanç sebebiyle kullanılması tehlikeli sayılan bir anlatım yoludur (Çobanoğlu, Çobanoğlu, 2015: 8-9)

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra alkış ve kargışlar önemli ölçüde etkilenmiş, bu sözlerin içine İslâmî ifadeler girmiştir. Bundan sonra İslam dininin esaslarına göre uygun şekilde, sade ve etkili biçimde dua edildiği görülmektedir. Özellikle iyi dileklerin Allah katında kabul edilmesi için edilen dualar beraberinde adak, kurban, oruç tutma gibi birtakım uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Allah'a verilen sözü tutmak için de and ile pekiştirildiği görülmektedir. İnsanlar bu duygularını dile getirmek için de bazı dualar, yalvarmalar ya da dinî törenlere başvurmuşlardır (Akalın, 1990: 30).

3. Dualar (Alkış)

Bu başlık altında Amasya yöresinden derlenen dualar verilmiştir. Derlediğimiz dualara baktığımızda kaynaklarının insan ve insan yaşamı olduğu ve genellikle yaşanmış bir olaydan meydana geldikleri görülmektedir. Dualar, merhamet ve yardım için Allah'ın koruyuculuğuna sığınmak amacıyla bir sesleniş şeklindedir. Genellikle de istek bildiren bir kelimeyle tamamlanmaktadır. Amasya yöresinde "Allah seni Peygamber Efendimize komşu cylesin." (KK1, KK4) örneğinde olduğu gibi dinî ifade biçimleri dualara dâhil edilmektedir. Bolluk, bereket niyetiyle, ömürle, çocuklarla ilgili, ölüm sonrası için, iş ve eğitimle ilgili olarak, görülen iyilikler sonrasında, sağlık için, evlilikle alakalı, yemek ve sofrayla ilgili edilen duaların yanı sıra kişinin kendisi, sevdikleri ve yakınları, hastalar, bakıma muhtaç olanlar için, doğumda, düğünde ve ölenin arkasından da dua edildiği görülmektedir. Anneler çocukları için, hanımlar eşlerini işe uğurlarken dua etmekte, edilen dualar gündelik yaşamın bir parçasını oluşturmaktadır.

Allah dert verip derman aratmasın. (KK1)

Allah dermansız dert vermesin. (KK3)

Allah iki iyiliğin birini versin. (KK1)

Allah el kapısına kimseyi düşürmesin. (KK1)

Allah kimseyi ellere muhtaç etmesin. (KK2)

Allah namerde muhtaç etmesin. (KK3)

Allah kimsenin gözünü gözletmesin. (KK1)

Allah kazadan beladan esirgesin. (KK2)

Allah gençlikte ölüm, kocalıkta zulüm vermeye. (KK1)

- Allah kimseyi elden ayağa düşürmesin. (KK4)
- Allah kimseyi kimseye düşürmesin. (KK3)
- Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin. (KK1)
- Allah uzun ömürler versin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah hayırlı evlatlar versin. (KK4)
- Allah bir yastıkta kocatsın. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah sağlık sıhhat versin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah kısmetini kesmesin. (KK4)
- Allah hayırlı kazanç nasip etsin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah anasız babasız bırakmasın. (KK1, KK4)
- Allah akıl fikir versin. (KK1)
- Allah aklını almasın. (KK2)
- Allah zihin açıklığı versin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah çocuklarının mürüvvetini görmeyi nasip etsin. (KK1)
- Allah oğlunun kızının mürüvvetini gösterson. (KK1)
- Allah çocuklarından yüzünü güldürsün. (KK1)
- Allah başımızdan eksik etmesin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah nazardan esirgesin. (KK1, KK4)
- Allah kalanlara sağlık versin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Allah çocuklarına bağışlasın. (KK1, KK2)
- Allah selamet versin. (KK2)
- Allah başka dert vermesin. (KK1, KK4)
- Allah gönlüne göre versin. (KK1, KK4)
- Allah gönlünün muradını versin. (KK1, KK4)
- Allah inananlardan etsin. (KK2)
- Allah imandan ayırmasın. (KK1, KK4)
- Allah hepimizi kötülerin şerrinden korusun. (KK1)
- Allah'ım iyi komşu nasip etsin. (KK4)
- Allah seni Peygamber Efendimize komşu eylesin. (KK1, KK4)

Allah akıl, fikir versin. (KK1, KK4)

Allah sevdiklerine bağışlasın. (KK1, KK4)

Allah sofrana Halil İbrahim bereketi versin. (KK2)

Allah sofranı hacı sofrası etsin. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Allah sabır versin. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Allah öbür tarafta karşılaştırsın. (KK1)

Allah ıslah etsin. (KK1)

Allah kimseye muhtaç etmesin. Üç gün yatak dördüncü gün toprak.
(KK1, KK4)

Allah ömrünü uzun etsin. (KK4)

Allah uzun ömür versin. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Allah dinden imandan ayırmasın. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Allah muradını versin. (KK1)

Allah dengine düşürsün. (KK1)

Allah bugünümüzden geri koymasın. (KK1)

Allah işini, gücünü rast getirsin. (KK1)

Allah'ım çoluğumuzu, çocuğumuzu kötülerden, şeytanın şerrinden sen
koru Yarabbim! (KK1)

Allah'ım günahlarımı affet. (KK1)

Allah hepimizin yardımcısı olsun. (KK1, KK2)

Allah'ım emeğimi boşa çıkarma. (KK1)

Allah'ım sana şükürler olsun. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Allah'ım sana hamdolsun. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Ağzından yel alsın. (KK1, KK4)

Aklınla çok yaşa. (KK4)

Afiyet şeker olsun. (KK1)

Ayağına taş değmesin. (KK1, KK4)

Bacası tütesice. (KK1)

Cenazenin cemaati bol olsun. (KK2)

- Cana geleceğine mala gelsin. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Cömert ol, Allah versin. (KK4)
- Çocuklarının gününü göresin. (KK1)
- Elin kolun dert görmesin. (KK1, KK4)
- Eline koluna sağlık. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Eden bulur inşallah. (KK1)
- Evinden misafir eksik olmasın. (KK4)
- Günahların benim olsun. (KK1, KK2, KK4)
- Hayır yapanın mekânı cennet olsun. (KK2)
- İçtiğin zezem olsun. (KK2)
- Ocağı yanasıca. (KK1, KK4)
- Ölünce Fatıha okuyanın çok olsun. (KK2)
- Ömrün uzun, düğünün güzün olsun. (KK1, KK2, KK4)
- Ruhu şad olsun. Mekânı cennet olsun. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Su gibi git su gibi gel. (KK1)
- Seni verene kurban olayım. (KK1)
- Sofrana Hızır uğrasın. (KK1)
- Tamaha kapılmayasın. (KK4)
- Tuttuğun altın olsun. (KK1, KK2, KK3, KK4)
- Yattığın yer nur dolsun. (KK4)
- Yolun açık olsun. (KK1, KK2, KK3, KK4)

4. Beddualar (Kargış)

Amasya yöresinde derlemiş olduğumuz beddualara baktığımızda bir tepki gösterme biçimi olduğunu, Allah'ın korumasına sığınarak yine Allah'ın gazabının zararı dokunan ya da dokunacağı düşünülen kişilere yöneltme biçiminde olduğu görülmektedir. Beddualar genellikle bir kişinin haksızlığa uğraması, çaresizlik içinde kalması, canının yanması neticesinde bunlara sebep olanlara karşı söylenmektedir. Haksızlığa uğrayan kişinin kalbi temizse ettiği bedduanın tutacağına inanılmaktadır. Babanın ettiği bedduanın tutacağına dair inancın hâkim olduğu görülürken; annenin edeceği bedduanın anne sütünün buna engel olacağından dolayı tutmayacağına inanılmaktadır.

Bu sebepten mazlumların ve babanın bedduasından sakınmak gerektiğine inanıldığı görülmektedir. Amasya yöresinde beddua etmenin hem dinî açıdan hem de gelenek açısından hoş karşılanmadığı ifade edilmektedir. Uğranılan haksızlık karşısında kendini ifade edemeyenlerin, yeterince kendini savunamayanların bir savunma mekanizması olarak bedduaları kullandıkları belirtilmektedir. Genellikle kaza, bela, ölüm, ahiret hayatı, soyun, neslin yok olması, ev, aile, evlilik, istediğine kavuşamama, muhtaç olma, hastalık ve yemek ile ilgili konularda beddua edildiği görülmektedir.

Allah bilinmez belalar versin. (KK3)

Allah sana toprak nasip etmesin. (KK2)

Allah gün yüzü göstermesin. (KK1)

Allah belanı versin. (KK3)

Allah senden kurtarsın. (KK1)

Allah öyle bir dert versin ki çaresini bulamayasın. (KK3)

Allah bilinmez dertlere uğratsın. (KK3)

Allah, kısmeti kesilesice. (KK4)

Allah seni gavura muhtaç etsin emi. (KK4)

Allah sevdiklerinin başına versin. (KK4)

Allah aklını alsın. (KK4)

Allah seni bana muhtaç etsin. (KK1)

Allah seni kahretsin. (KK1)

Allah karaciğerinden tutulasın. (KK1)

Allah sen de oğlundan kızından bul. (KK4)

Allah dilin kurusun. (KK1)

Allah dilinde çor çıksın. (KK1)

Allah ciğerine ateş düşürsün. (KK4)

Allah canını almasın. (KK1)

Allah canımı alsın da kurtulayım. (KK1, KK4)

Allah müstehakını versin. (KK1)

Ayakların kırılsın. (KK3)

Ağu yiyesice. (KK1)

Ağzında dert çıksın. (KK4)
Ağzında çor çıkasica. (KK1)
Alın yeşilin üstüne dökülsün. (KK1)
Adam olmayasın. (KK2)
Adı batasica. (KK3)
Başını bağrını yesin. (KK1)
Başına başım kadar taş düşsün. (KK1, KK4)
Boyu posu devrilesice. (KK3)
Başını bağrını yesin. (KK1, KK4)
Başına bağrına batsın. (KK4)
Burnundan fitil fitil gelsin. (KK3)
Baba ocağın sönsün. (KK4)
Boynun kopsun. (KK4)
Boynu altında kalasica. (KK1)
Boyun posun devrilsin. (KK3)
Beslek uykusundan kurtulma. (KK1)
Canın çıksın. (KK3)
Cenazende kimse olmasın. (KK2)
Cehennemin dibine git. (KK3)
Ciğerinden tutulasica. (KK1)
Ciğerin ağzından gele. (KK1)
Çenesinin bağı kitlenesice. (KK1, KK4)
Çocuklarının mürüvvetini görmeyesin. (KK4)
Çocuklarımin yüzünü görmeyeyim. (KK4)
Defteri dürülesice. (KK2)
Dermansız dertlere tutulasın. (KK1)
Dilinde çor çıksın. (KK1)
Dili kopasica. (KK1, KK4)
Dilerim Allah'tan o dilin kopsun. (KK1)

Dilini eşşek arısı soksun. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Ektiğin, bastığın yerler kurusun. (KK2)

Ekmek gözüme dursun. (KK2)

Ekmek çarpsın. (KK4)

Ekmek Mushaf çarpsın. (KK3)

Ellerin kırılsın. (KK3)

Elinde baba çıksın. (KK1)

El kapısına gidip göresin. (KK1, KK4)

Ermeyesice. (KK1)

Evin ocağın yıkılsın. (KK2)

Evine baykuşlar tünesin. (KK1)

Gidişin olsun da gelişin olmasın. (KK1)

Gün, ı ışık görmeyesin inşallah. (KK3)

Gün yüzü görmeyesice. (KK1)

Gözü kör olmaya. (KK1, KK4)

Gözün kör olsun. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Gözün arkada gidesin. (KK2)

Gözün çıksın. (KK3)

Gözü çıkmayasıca. (KK1, KK4)

Gözüm önüme aksın ki. (KK1, KK2, KK3, KK4)

Geberesice. (KK3)

Hapislerde çüreyesin. (KK2)

Hevesi kursağında kalasıca. (KK4)

İçin benim gibi cayır cayır yansın. (KK1)

İnşallah gurbete düşersin. (KK4)

İki yakan bir araya gelmesin. (KK3)

İki gözüm önüme aksın. (KK1)

Kara tahtaya gelesice. (KK1)

Kara yerlere döşenesin. (KK1)

Karnına dert düşsün. (KK4)
Kapımda kul olasın. (KK2)
Kulağına kurşun akasica. (KK1)
Karaciğeri ağzına gelesice. (KK1)
Kara yağlı kurşunlara gelesice. (KK1)
Kahrolasica. (KK3)
Kara sevdalara yakalanasica. (KK1)
Karaciğerinden tutulasica. (KK1)
Kara haberi gelesice. (KK1)
Kur'an gözüme dursun ki. (KK1, KK4)
Mezarında itler ürüsün. (KK1)
Nimet gözüme dizime dursun ki. (KK1, KK4)
Nimet çarpsın ki. (KK1, KK4)
Ocağında baykuşlar ötsün. (KK2)
Ocağın yıkılsın. (KK1)
Ocağın sönsün. (KK1)
Ocağı sönmeyesice. (KK1)
Olmaz olaydı. (KK1)
Ölmeden inim inim inle. (KK4)
Öl de toprağını ben atayım. (KK2)
Ölün gelsin. (KK4)
Ölme de sürün. (KK4)
Ölüm çıksın ki. (KK1)
Ölünce etini kargalar, kemiğini itler yesin. (KK2)
Sabaha ermeyeyim. (KK1)
Sesi, soluğu kesilesice. (KK3)
Sürüm sürüm sürünesice. (KK3)
Suya gidip susuz kalasın inşallah. (KK2)
Sütüm haram olsun. (KK1, KK4)

Sakalın çıkmaz da köse olursun inşallah. (KK2)

Sokaklarda sürün, evin barkın olmasın. (KK2)

Tahtaya gelesice. (KK1)

Töresizlerin içine düşesice. (KK4)

Türemiyesice. (KK1)

Yalan söyleyen dillerin tutulsun. (KK1)

Yanıkardan gidesice. (KK1)

Yaptığım iyilikler burnundan gelsin. (KK1)

Yaşıtlarının içinde boynu bükük dolaşasın. (KK3)

Yazıklar olsun bana. (KK1)

Yerin dibine giresice. (KK3)

Yere batasica. (KK3)

Yeşermiyesice. (KK1)

Yüzünde karababa çıksın. (KK1)

Yediğin içtiğin zehir zıkkım olsun. (KK3)

6. Sonuç

Türk dünyası sözlü kültüründe dua “alkış” ve beddua “kargış” geçmiş binlerce yıl eskiye dayanan kültürel bir birikimin neticesinde ortaya çıkmıştır. İçerisinde barındırdığı geleneği ve söz varlığı ile milletin hafızasını oluşturan ortak bellek ve paylaşılan deneyimlerin bir sonucu olarak bir milletin ortak duygu dünyasının göstergesidir ve günümüze kadar tüm canlılığıyla ulaşmıştır. Sosyal normları da içerisinde barındıran ve yaptırım gücü olan dualar ve beddualar sözlü kültürde kendilerine has özellikleri içinde dimağlarda korunurken halk hayatında da kullanış biçimleri işlevsellikleri kadarıyla korunmaktadırlar. Dualar ve beddualar geçmişten günümüze kadar kuşaklar arasında aktarılmışlardır ve gönderdikleri olumlu ya da olumsuz iletilerle insanoğlunun bir şeyleri görmesinde ve öğrenmesinde öğretici vasıflarının olduğunu da ortaya koymuşlardır. Türk dünyası sözlü kültüründe dua ve beddua etme geleneği önemli bir yere sahiptir. Dua ve beddua etme, söyleme geleneği sosyal normların işlerliğini ortaya koyarken, yaygın kullanış biçimleri ve ifade edilişleriyle bizlere dilin gücünü ve insan üzerindeki güçlü etkisini gösteren sözlü kültür unsurlarımızdandır. İnsanlar sözcüklerin işlerinde barındırdıkları büyü gücü ve insan üzerindeki etkisini görürler. Sevgi, mutluluk, sevinç, minnettar olma gibi duygular ifade

edilirken sözün olumlu ve yapıcı gücü görülmekte, dualarda bu kelimelere yer verdiğimiz için olumlu ve pozitif güce sahip olduğu düşünülmektedir. Kin, nefret, kızgınlık, çaresizlik gibi duygu ve düşünceler ifade edilirken seçilen sözcüklerin olumsuz ve negatif bir güce sahip olduğu düşünüldüğü ve edilen bedduanın beddua eden kişiyi de etkileyeceğine inanıldığı için kolay kolay beddua edilmemektedir. Bu sebeplerden dolayı duaların ve bedduaların hem dil hem de psikolojik etkisi bakımından güçlü bir yapısının ve içeriğinin olduğu görülmektedir.

Yapmış olduğumuz çalışmada Amasya’da dualar bolluk, bereket dilemek, hayat karşısındaki durumlarla ilgili olarak, yapılan iyilikler karşısında, ölüm sonrasında, sağlığı dilemek için, evlilikle ilgili olarak edilirken; bedduaların aile bireyleri arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar neticesinde, sevgililer, nişanlılar arasındaki anlaşmazlıklar ve ihanet sonrası edilen beddualar, dedikodu yaparak, fitne çıkararak çatışmaya sebep olan kişilere söylenen beddualar, aile bireylerine ve başkalarına haksızlık edenlere edilen beddualar, komşular arasındaki anlaşmazlıklar neticesinde söylenen beddualar olduğunu gördük. Beddua edilen kişi önemli veya sevilen bir kişi ise beddua edenin sevdiğine karşı yönelttiği kötü dileği daha yumuşatarak söylediği görülmektedir. Cümle içindeki olumsuz anlam taşıyan söz korunmakta aynı zamanda cümle biçim açısından olumsuz yapıya dönüştürülmektedir. “Allah canının alsın.” demek yerine “Allah canını almasın.” denilmektedir. Bazı beddualarda beddua eden kişi kötü dileği kendisine yöneltilmiştir. Söylediği şeylerin yalan olması durumunda bedduadaki kötü dileğin kendine uğramasını dilemektedir. Böylelikle burada amaç “Ben söylediysem, iki gözüm önüme aksın, çocuklarımın yüzünü bir daha görmeyeyim.” örneğinde olduğu gibi kendi kötülüğünü istemek değil karşısındakini kendine inandırmaktır. Beddua eden kişinin kendine kızdığı, hayıflandığı, pişmanlık duyduğu durumlar karşısında da “Yazıklar olsun bana ki...” örneğinde olduğu gibi yine kendine beddua ettiği görülmektedir. Burada da amaç kişinin kendi kötülüğünü istemesi değil üzüldüğünü, pişmanlık duyduğunu ifade etme çabasıdır.

Yapmış olduğumuz görüşmelerde kaynak şahıslarımız duaları da bedduaları da etraflarındaki insanlardan duyduklarını belirtmekte, özellikle beddualarla ilgili olarak bazı insanların aciz kaldıkları, güç yetiremedikleri, haksızlığa uğradıkları durumlarda beddua ettiklerini ifade etmektedirler. Sabretmenin ve affetmenin erdemli bir duruş olduğunu, aslında beddua ederek bir anlamda kendilerine zarar verdiklerini ifade eden kaynak şahıslarımız dilimizi bedduaya alıştırmamamız gerektiğini de belirtmektedirler.

Kaynaklar

- AKALIN, L. Sami (1990). Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- ATALAY, Besim (1998). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATMACA, Emine (2019). Antalya Ağızlarında Dua ve Beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. C.7, S. 19, s. 42-80.
- AYVERDİ, İlhan (2005). Kubbealtı Lugatı. Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: MAS Matbaacılık. 1. Baskı.
- BORATAV, Pertev Naili (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BOZOK, Emrah (2022). Eski Türkçe Fal Metinlerinde Alkış ve Kargış Söylemleri. *Millî Folklor*, Yıl 34, 17 (133), 71-78.
- ÇOBANOĞLU Özkul, ÇOBANOĞLU Sacide (2015). Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dua ve Beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, s. 1-32.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ I (1963). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 211.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ VIII (1993). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. 2. Baskı, Sayı: 211/8.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DUYMAZ, Ali (2000). Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar. *Millî Folklor*, 6(45), 15-21.
- ELÇİN, Şükrü (2005). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGÖNENÇ, Dilek, ERBAŞ, Nükran (2019). Karadeniz Türkülerinde Alkış. *Karadeniz Araştırmaları*, XVI / 63, 497-529.
- ERSÖZ, Serpil (2014). Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Bedduaların İşlevleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Journal of Turkish World Studies*, XIV / 2, 29-46.
- HARMANCI, Meriç (2012). Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 1-17.
- KAPLAN, Haktan (2025). Sivas'a Ait Sözlü Kültür Ürünleri (Ağıtlar, Mâniler, Ninniler). (Ed. Fuzuli Bayat, Haktan Kaplan, Çağla Çama). İçinde 181-220. Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- KAYA, Doğan (2003). Alkışlar-Kargışlar. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi 3*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal, vd. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

SHADKAM, Zubaida, DEMREN, Özlem (2017). Türkçe ve Kazakça Alkış-Kargış Söyleme Geleneğinin Psikodinamiği Üzerine Sosyolinguistik Bir İnceleme. *Türkbilgi*, 34, 179-188.

TÜRKÇE SÖZLÜK (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaynak Kişiler

KK1: Güler Şimşek, 1952 Suluova doğumlu. Üniversite mezunu, emekli öğretmen. Suluova'da yaşamaktadır. 03. 06. 2025.

KK2: Mahmut Şimşek, 1948 Suluova doğumlu. Lise mezunu, emekli makine teknik ressamı. Suluova'da yaşıyor. 03. 06. 2025.

KK3: Doğan Pehlivan, 1975 Merzifon doğumlu. Üniversite mezunu, memur. Ankara'da yaşamaktadır. 04. 06. 2025.

KK4: Cemile Kaya, 1950, Suluova, doğumlu. İlkokul mezunu, cv hanımı. İstanbul'da yaşıyor. 03. 06. 2025.

